

FTAMP: 14.29.01
ЭОЖ: 81: 342.813

<https://doi.org/10.47649/vau.2021.v60.i1.03>

Б.Т.Жубатырова¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университет
050010 Алматы қ., Қазақстан Республикасы
e-mail: botagoz.alga@mail.ru

БОЛАШАҚ ДЕФЕКТОЛОГТАРДЫҢ БИЛИНГВИЗМ ЖАҒДАЙЫНДА ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ: ЖЕКЕ ӨЗІН-ӨЗІ ЖЕТІЛДІРУ ҚҰЗЫРЕТІ

Бұл мақалада билингвизм жағдайында болашақ дефектологтардың тілдік құзыреттілігінің құрамдас бөліктерін дамыту мәселелері қарастырылады. Зерттелетін тақырып бойынша ғылыми әдебиеттерге аналитикалық шолу жасалды. Мақалада рухани-адамгершілік және интеллектуалдық өзін-өзі дамыту, болашақ маманның кәсіби және мансаптық өсу тәсілдерін игеруге бағытталған жеке өзін-өзі жетілдіру құзыретін дамыту мәселесі қарастырылады. Болашақ дефектолог өзі осы құзыретті дамыту объектісімен ерекшеленеді. Аталған құзыретті дамыту барысында студент қажетті жеке қасиеттерді дамытудағы өз мүдделері үшін қызмет тәсілдерін игереді. Болашақ дефектологтардың құзыретіне оның дамуы мен болашақта кәсіби жетілдіруде өз бетінше жұмыс жасау мүмкіндігі кіреді. Ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, студенттің өзіне, оның әрекет нәтижелеріне сыни көзқарасы үнемі жеке және кәсіби өзін-өзі жетілдіруге ынталандырады. Арнайы білім берудің көптеген ұлы ғалымдары өздерін талантты деп санамады, ал олардың жетістіктері еңбекқорлыққа байланысты және олардың ғылымдағы жетістіктері үлкен жұмысқа жатқызылды. Мақалада кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу және жеке өзін-өзі жетілдіру бойынша жеке іс-әрекет өзін-өзі танудан, өзінің жетістіктері мен сәтсіздіктерін түсінуден, өзіне қанағаттанбаудан, іс-әрекетін бағалаудан, психикалық жағдайын талдаудан басталатындығы туралы ойлар білдірілген.

Негізгі сөздер: билингвизм, құзырет, даму, жеке қасиеттер, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру.

Кіріспе

«Билингвизм» ұғымын көптеген ғалымдар зерттеп, негізгі табиғи және жасанды түрлерін ажыратады. Біздің түсінігімізде «билингвизм» - екі тілді білу деп, «билингв» - екі тілді білетін адам ретінде түсініледі, оның «механизмі» - тұжырымның негізгі мазмұнын сақтай отырып, бір тілден екінші тілге оңай, қатесіз және тез ауысу мүмкіндігі. Қазақстанда қостілділікті, көптілділікті дамыту үшін қажетті жағдайлар жасалған.

Статистикаға сәйкес, билингвизм сияқты тілдік құбылыс әртүрлі ұлт өкілдері тұратын елдерге тән. Ана тілі де, орыс тілі де бірдей қолданылатын Қазақстан үшін бұл тілдерді мектептің, орта арнаулы және жоғары оқу орындарының оқу процесінде де пайдалану заңдылық. Теңгерімді билингвизм тілдерді сәтті меңгерудің және жан-жақты, терең білім алудың негізгі көзі болып табылады. Қалыптасқан билингвизм адамның ақыл-ойының, реакция жылдамдығының, оқу, түсіну, талдау, түзету, қажетті ақпаратты таңдау қабілеттерінің дамуына ықпал етеді. Екі тілді меңгерген болашақ дефектолог өзінің тілдік мүмкіндіктерін дамыта отырып, толыққанды білім алады, өзінің жеке қасиеттерін дамытады, маман ретінде қалыптасады және осы тұлғалық қасиеттер негізінде нарық талабына сай маман бола алады.

Негізгі бөлім

Ғылымның кез келген саласы өз заманының қоғамдық-әлеуметтік сұранысына сай ғылыми зерттеулерді талап етуі – заңды құбылыс. Қазақстанның мәдени, экономика, қоғамдық қатынастар аясында қарқынды дамуы, еңбек нарығына даярланып жатқан болашақ мамандарға да көптеген талаптар қояды. Жасөспірімдерге терең білім және жан-жақты тұлға ретінде тәрбиелеу үшін болашақ дефектолог өзі де кәсіби құзыреті жоғары маман болуы

қажет. Оның бір көрсеткіші - бірнеше тілді меңгерген маман. Қоғамдағы экономикалық, мәдени, білім саласындағы өзгерістер мамандардың тілдік әрекетінде көрініс табуда. Бұл мәселе билингвизм жағдайында болашақ дефектологтардың тілдік құзыреттілігін дамыту мәселесіне де қатысты. Қазақстан – көптеген халықтардың мекендейтін елі. Қарым-қатынасқа адамдар ана және ресми тілдерде түседі.

Тілтанымда билингвизм (қостілділік) құбылысы У.Вайнрайх, Е.М.Верещагин, М.Джусупова, А.Е.Карлинский, М.М.Копыленко, Э.Д.Сүлейменова, Б.Хасанұлы, Э.Хауген, Д.Д.Шайбакова, Л.В.Щерба еңбектерінде лингвистика, психоллингвистика, лингвидидактика деңгейлерінде жан-жақты қаралтырылған.

Жалпы билингвизм құбылысына қатысты зерттеулердің басым бөлігі оның жалпы сипаттамасын жасаумен байланысты болып келеді (О.Б.Алтынбекова, З.К.Ахметжанова, Ю.Д.Дешериев, Ю.А.Жлуктенко, М.М.Копыленко, Н.Б.Мечковская, Э.Д.Сүлейменова, К.Х.Ханазаров).

Билингвизм құбылысындағы интерференция мәселесі үш түрлі аспектіде жүргізіліп келген: фонетикалық (Г.А.Абдусаматова, К.М.Байбульсинова, М.К.Исаев, Н.А.Любимова, А.И.Рабникович), лексико-семантикалық (С.А.Абдигалиев, Э.М.Ахунзянов, В.М. Дебов, К.З.Закирьянов, А.Е.Карлинский, М.В. Никитин, М.З.Тезекбаев), грамматикалық (З.К.Ахметжанова, М.М.Копыленко, С.С.Сорокина, Л.М.Уман). Сондай-ақ студенттердің микроәлеуметтік қауымдастықтағы орысша-қазақша типті билингвизм әлеуметтік лингвистикада Г.А.Досмухамбетова тапарынан зерттелген.

Тілдік қатынастар теориясының негізгі қағидалары мен мәселелері отандық ғалымдардың ғылыми еңбектерінде жан-жақты қарастырылған М.М.Копыленко, З.К.Ахметжанова, С.Е.Байбульсинова, М.К.Исаева, А.Е.Карлинский, М.К.Мурзалиева, Ж.К.Нуртаева, А.И.Рабинович, М.Р.Сабитова, Э.Д.Сүлейменова, Т.Я.Зенкова, Г.А.Габдуллина, Н.С.Мұстафа, Б.Хасанұлы, К.М.Абишева, Б.Х.Исмагулова және т.б.

Қазақстан көпұлтты мемлекет, оның әрбір азаматы өзі таңдаған тілде қарым-қатынасқа түсуге, білім алуға құқылы, соның ішінде білім алуда ерекше қажеттілігі бар балалар. Ал оларға қызмет көрсететін болашақ дефектологтар көптілді (кем дегенде екі тілді жетік білуі қажет) және құзыреттілігі жоғары маман болуы заман талабы.

Маман ретінде қалыптасуына септілігін тигізетін басты талап – еліміздегі билингвизм жағдайындағы тілдік құзыреттілік. ЖОО-ның оқытушысының алдында болашақ дефектологтардың құзыретті маман ретінде қалыптасуына тікелей ықпал ететін оқу үрдісін тиімді ұйымдастыру міндеті тұр. Қазіргі заманда студент берілген тақырыпты игеру үшін оқулықтар мен интернеттегі ақпарат арқылы хабарлама жинайды. Өкінішке орай тақырыпты ашатын жан-жақты, терең ақпаратты тек бір ана тілінде жинау мүмкін емес.

Дефектологтың болашақ кәсіби қызметінің тиімділігі мен жетістігі біліктілікке, дағдыларға, қабілеттерге, жеке ақыл-ой, психикалық және ұйымдастырушылық дағдыларын жүйелі түрде жұмыс істеуге жұмылдыру дайындығына байланысты. Бұл жеке қасиеттер ұзақ және жүйелі жұмыстың нәтижесі болып табылады және құзыреттерде көрініс табады.

Білім философиясы Платон еңбектерінен бастау алып, қазіргі білім беру философиясының әдіснамалық бағыттары К.Қ. Қожахметова, Н.Д. Хмель, А.Қ.Құсайнов, Н.Н.Нұрахметов, А.Қ.Рысбаева, Ш.Т.Таубаева, Б.А.Тұрғынбаева және т.б. ғылыми еңбектерінде зерделенген.

Қазақстандық ғалымдар «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдарын педагогикалық зерттеулерінде қарастырған:

- тұлға қасиеті, білім берудің соңғы нәтижесі (Б.А. Әлмұхамбетов, О.С. Сәлімбаев, т.б.);
- адамдар қызметі мен іс-әрекетіне байланысты түрлері (М.О. Абдыкаримов, т.б.);

- тұтастықты сипаттаушы жүйелі білім ретінде (С.З.Байхонова, С.И.Ферхо, М.О.Абдыкаримов, А.О.Серикбаева, т.б.);

- бұл ұғымдарды педагогикалық категория ретінде дамуының әдіснамалық тұстары (Кудайбергенова К.С.).

Ғылыми еңбектерде бұл ұғымдарға төменгідей анықтамалар берілген.

Құзырет-түлектерді кәсіби қызметке дайындауға қойылатын талаптарды көрсететін жеке қасиеттердің, білімнің, дағдылардың, іс-әрекет әдістерінің жиынтығы [1, с.27].

Еуропалық деректерде «құзырет» синонимі жиі «біліктілік» термині болып табылады, ол өз пәнін білу және кәсіби қызметте білімді қолдана білу [2].

Құзыр - әртүрлі кенеттен болған ситуацияларда мәселелерді шешу үшін қажетті білімді немесе әрекетті көрсете білу қабілеті, білім мен өмірлік ситуация арасындағы байланысты орнату мүмкіндіктері [3].

Өз зерттеуімізде «Құзырет – бұл жеке тұлғаның мотивациясын, білімін, дағдыларын, құндылығын, қабілетін, іс-әрекетке дайындығын қамтитын әлеуетті жаңа түзілімі»- деген ойды ұстанамыз.

Жеке өзін-өзі жетілдіру құзыреті мәселелерін көптеген зерттеушілер зерттеді: [4], [5], [6], [7].

Болашақ дефектологтардың кәсіби қалыптасуы және дамуы отандық зерттеушілердің ғылыми еңбектерінде көрініс тапқан: Л.К. Макина, А.А.Абдималик [8], Абилкасимова Г., Нурбаева А.Д. [9].

Жеке өзін-өзі жетілдіру құзыреті адамның рухани-адамгершілік және интеллектуалдық өзін-өзі дамыту, кәсіби және мансаптық өсу тәсілдерін дамытуға бағытталған. Осы құзыретті дамыту объектісі болашақ дефектолог болып табылады. Адам өзінің үздіксіз өзін-өзі тануында, қажетті жеке қасиеттерін дамытуда, психологиялық сауаттылықты, ойлау мен мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда көрінетін өз мүддесі үшін әрекет ету тәсілдерін игереді. Болашақ дефектологтың құзыретіне оның дамуы мен болашақта кәсіби жетілдіруде өз бетінше жұмыс істеу мүмкіндігі кіреді.

Дағдыларды, біліктерді, қабілеттерді және жеке дамуға, өзін-өзі жетілдіруге дайындықты дамыту өзін-өзі басқару мен өзін-өзі тәрбиелеудің маңыздылығы артып келе жатқан кезде, жеке тұлғаның жетістігі тәуелсіздікке, ішкі әлеуетті жүзеге асыруға, оқу және шығармашылық белсенділік қабілеттерін дамыту дағдыларына байланысты болған кезде – өзекті проблемалар болып табылады. Психологиялық-педагогикалық ғылымда өздігінен жұмыс жасау «өзін-өзі жетілдіру» деп аталады. Бұл адамның өзін тұлға және маман ретінде толық жүзеге асыруға бағытталған саналы практикалық іс-әрекеті ретінде түсіндіріледі.

Болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі жетілдіруі – оның осы саланың маманына қойылатын мамандық талаптарына сәйкес жеке басын дамытуға бағытталған саналы оқу қызметі. Жеке өзін-өзі жетілдіру және кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу бір-бірімен тығыз байланысты екенін ескеруіміз қажет.

Жеке өзін-өзі жетілдіру және кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу үдерістері құрылымы мен жүзеге асырылуы жағынан күрделі, алайда кәсіби өзін-өзі жетілдіру технологиясын игеру арнайы білім беру түлегіне кәсіби қызмет пен шеберлікке тәуелсіз дайындықты тиімді ұйымдастыруға көмектеседі.

Ғылыми әдебиеттерді талдау зерттеушілерді өзіне, өз қызметінің нәтижелеріне деген сыни көзқарас үнемі жеке және кәсіби өзін-өзі жетілдіруге ынталандырады деп сендіреді. Арнайы білім берудің көптеген ұлы ғалымдары өздерін талантты деп санамады, ал өздерінің жетістіктерін еңбекқорлығымен байланыстырған және олардың ғылымдағы жетістіктері үздіксіз жұмыс жасау қабілетімен түсіндіріледі. Кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу және жеке өзін-өзі жетілдіру бойынша жеке іс-әрекет өзін-өзі түсінуден, өзінің жетістіктері мен сәтсіздіктерін түсінуден, өзіне қанағаттанбаудан, іс-әрекетін бағалаудан, психикалық жағдайын талдаудан

басталады. Өз пікірлері мен іс-әрекеттерін ұтымды және объективті талдауға мүмкіндік беретін қалыптасқан рефлексивті дағдылар жеке өзін-өзі дамытуға ықпал етеді. Рефлексия – өз әрекеттері мен жағдайларын талдау. Өзін-өзі рефлексиялау жеке кемшіліктерді түсінуге ықпал етеді, жағдайды түзетуге, өзін жақсы жаққа өзгертуге деген ұмтылыстың пайда болуын ынталандырады.

Болашақ дефектологтардың кәсіби өзін-өзі тәрбиелеудің келесі кезеңі – мақсаттарды тұжырымдау, яғни мақсат қою жеке өзін-өзі дамытудың маңызды мақсаттарын таңдау ретінде. Кәсіби қызметтің тиімділігі мен табыстылығы мақсатты таңдауға байланысты. Перспективалық мақсатқысқа мерзімде жүзеге асырылуы мүмкін емес, адам оған жету үшін өмір бойы еңбектенеді. Олар күнделікті жұмыс арқылы өздерінің оқу іс-әрекеттерін нәтижелі ұйымдастыра білу, табандылықты дамыту, оқу пәніне деген қызығушылық, кәсіби қалыптасуда маңызды, кез-келген тілде коммуникативті-танымдық дағдылар және т.б. сияқты жүзеге асырылады.

Өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау өзін-өзі жетілдірудің құрамдас бөлігі ретінде – бұл өзін-өзі бақылау және диагностиканың арнайы әдістерін қолдану процесінде өзінің жеке ерекшеліктерін (мүдделерін, бейімділігін, қабілеттерін, сипатын және т.б.), өзінің жүйке жүйесінің типологиялық қасиеттерін зерттеу және бағалау – онсыз практикалық мақсаттарды ұсыну, тұжырымдау, іске асыру мүмкін емес.

Рефлексия, мақсат қою және өзін-өзі тану өзара байланысты және өзара тәуелді. Рефлексия өзін-өзі тануға және өзін-өзі бағалауға итермелейді, өзін-өзі тану нәтижелері кәсіби және жеке даму мақсаттарының алға жылжуын ынталандырады, ал тұжырымдалған мақсаттар өзін-өзі оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Өзін-өзі тану дефектолог ретінде жеке тұлғаның тұтас бейнесін жасауға мүмкіндік береді. Өзінің жүйке жүйесінің типологиялық қасиеттерін (күш, тепе-теңдік, ұтқырлық) білу болашақ мұғалімнің өз бетінше жұмыс жасауын жеңілдетеді, өйткені ол өзінің әлеуеті (жұмыс қабілеттілігі, тепе-теңдік, эмоционалды тұрақтылық, белсенділік, жүйке процестерінің икемділігі немесе қаттылығы) негізінде өзін-өзі дамыту бағдарламасын құруға мүмкіндік береді. Өзіңіздің жеке ерекшеліктеріңізді (экстраверсия-интроверсия), кейбір мінез-құлық белгілерін (көшбасшылық, қиындықтарды жеңе білу, тұрақтылық, әлеуметтік қашықтық), ұйымдастырушылық және коммуникативті дағдылардың даму деңгейін білу кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу бағдарламасын құруға және түзетуге ықпал етеді. Өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау негізінде болашақ дефектолог өзінің психологиялық портретін жасай алады, ол өзінің жетістіктері мен кемшіліктерін бағалауға, өз мүмкіндіктерін білуге басшылық етеді. Демек, өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі тәрбиелеу үшін күш-қуат алу, яғни мотивация жасау.

Тәжірибе көрсеткендей, өзін-өзі өзгертуге деген ұмтылыс жеткіліксіз, сондықтан жеке өзін-өзі дамыту мақсаттарын ұсынғаннан кейін болашақ дефектологтың оқу-ғылыми іс-әрекеті аясында өзін-өзі тәрбиелеу іс-әрекетінің бағдарламасын жоспарлау және оны жүзеге асыру әдістерін таңдау өте маңызды (өзін-өзі гипноз, өзін-өзі көндіру, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бақылау, аутогендік жаттығулар (бұлшықет релаксациясы, өзін-өзі гипноз, зейіннің шоғырлануы, еріксіз ақыл-ой белсенділігін бақылау мүмкіндігі), түрлі тренингтер біртұтас педагогикалық үдерісте кеңінен қолданылады. Өз зерттеуімізде болашақ дефектологтардың кәсіби қасиеттерін дамыту мақсатында арнайы жаттығулар, сабақтан тыс шаралар («Арнайы педагогиканың даму кезеңдері» - жобалық жұмыс; «Қазақстандық арнайы педагогиканың даму барысы» - ғылыми-әдістемелік зерттеулерге шолу; «Білім алуда ерекше қажеттілігі бар балалар: олар қандай балалар?» - тақырып бойынша презентациялық жұмыс; «Білім алуда ерекше қажеттілігі бар балаларға қоғамның көзқарасы» - дискуссия; «БАЕҚБ балаларға психологиялық-педагогикалық мінездеме», «БАЕҚБ балаларды диагностикалау», «Түзете-дамыту бағдарламалары» -

дөңгелек үстел; «Билингвалды қарым-қатынас» - кәсіби диалог, монолог құрастыру және т.б.).

Тұлғалық өзін-өзі жетілдіру бойынша жұмыстың нәтижесі тұлғадағы оң өзгерістер және билингвалды оқу-ғылыми қызметте табысты ілгерілеу болып табылады, өйткені Қазақстан көп ұлтты ел болып табылады және бір-бірін толықтыратын ғылыми-практикалық материал студент үшін әр түрлі тілдерде ұсынылады. Белгілі болғандай, студенттің оқу-танымдық қызметінің жоғары нәтижелері өзінің жеке өзгерістерін ұғынуға негізделген одан әрі өздігінен дамыту қажеттілігі туындайды. Олар мәдени және зияткерлік салада көрінеді.

Болашақ дефектологтың кәсіби тұлға ретінде мәдени және интеллектуалдық дамуы үшін белгілі бір құралдар қолданылады. Олар: өздігінен білім алу – ғылыми, көркем кітаптарды оқу, анықтамалық және әдістемелік әдебиеттермен жұмыс; есте сақтау, ойлау және сөйлеуді дамыту бойынша арнайы практикалық дағдылары.

1. Танымдық даму эстетикалық, физикалық және моральдық өзін-өзі жетілдірумен үйлесетін жалпы және мәдени дамумен тығыз байланысты.

2. Жадтың дамуына ықпал етеді:

– жүйелі сабақтар, жадты үнемі жаңа оқу ақпаратымен жүктеу, білімді тәжірибемен байланыстыру;

– есте сақтау мақсатын қою, оны пайдалануға болатын белгілі бір материалдың не үшін және не үшін қажет екенін білу;

– есте сақтамас бұрын, түсіну керек;

– ұзақ мерзімді есте сақтау үшін бұрын өткен материалмен байланыстыру, түсіну, жүйелеу, байланыстыру қажет;

– жетекші идеяларды және оларды дәлелдеу тәсілдерін есте сақтаңыз, содан кейін жад сіздің ойыңызда және бөлшектеріңізде қайталанатын;

– әдеттегіден жаңа және ерекше, қызықты және қажетті нәрсені көруді үйрену.

3. Ойлауды үйрену үшін сізге қажет: — ең бастыны көруге ұмтылу және дәлелдеуді үйрену;

– негізгі ақыл-ой операцияларын меңгеру: салыстыру, дәлелдеу, талдау, синтездеу, жалпылау, теріске шығару;

– оқуға, зерттеліп отырған тақырыпқа сыни көзқараспен қарау;

– өз пікіріңізді білдіру.

4. Сөйлеуді меңгеру өнері – үнемі жаттығуды, аудиторияда және аудиториядан тыс оқу іс-әрекетінде үнемі жұмыс істеуді талап етеді.

Келесі ұсыныстар осы дағдыларды дамытуға көмектеседі.

1. Кез-келген қарым-қатынаста барынша қызығушылық, ынта-жігер, бәрін түсіндіруге, дәлелдеуге, сендіруге деген ұмтылысты көрсетіңіз.

2. Педагогтың сөзінің күші оның білімі мен сенімдерінде. Сіз білмейтін және өзі сенімді емес нәрсе туралы айта алмайсыз. Күрделі сөйлемдерсіз және ресми тіркестерсіз шынайы, қарапайым сөйлеуді үйреніңіз.

3. Сөйлеу техникасын меңгеру маңызды рөл атқарады. Дауыс табиғи және мағынасы жағынан дыбыс деңгейі мен экспрессивтілігі бойынша өсіп, төмендеуі, жеңіл және шынайы болуы керек. Дауыс тым қатты немесе тым тыныш болмауы керек.

4. Кез-келген әдебиетті күнделікті мәнерлеп оқу болашақ маманның сөйлеу және тілдік қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Бір жеке саладағы өзгерістер басқасындағы өзгерістерге әкеледі. Болашақ дефектологтың мәдени және интеллектуалдық өзін-өзі дамыту қызметі міндетті түрде мінез-құлық мәдениетіндегі өзгерістерге алып келеді, өзінің психикалық жағдайын бақылау ниетінде көрінеді.

Болашақ дефектологтың өзін-өзі тәрбиелеу бағдарламасы жеке өзін-өзі дамыту құралы ретінде әрекет етеді. Оған педагогикалық қабілеттерді бағалау және оларды одан әрі дамыту жолдары кіреді. Егер психология осы қабілеттердің даму деңгейін зерттеуге мүмкіндік берсе, онда педагогика олардың даму құралы ретінде әрекет етеді.

Интеллектуалды даму, олардың психикалық жағдайларын басқару қабілеті, ерікті мақсаттылық, мәдени даму, педагогикалық қабілеттердің дамуы жеке өзгерістің құрамдас бөлігі болып табылады. Олар кәсіби және жеке өзін-өзі дамытуға ынталандырады, өйткені олар өзін-өзі жетілдіру қажеттілігін қалыптастырады.

Бұл жеке өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру және кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу технологиясы. Барлық компоненттер өзара байланысты және өзара тәуелді екенін ескеру қажет. Егер болашақ дефектологтар өзін-өзі тануға, өзін-өзі бағалауға негізделген жеке қасиеттерін дамытудың объективті көрінісін жасай алмаса, өзін-өзі дамыту үдерісі оң нәтиже бермейді. Өзін-өзі бақылау және түзету үдерістері жеке прогресті жүзеге асыруға, қол жеткізілген нәтижелерді күтілгендермен салыстыруға, кемшіліктерді уақытында байқауға, одан әрі іс-қимыл бағдарламасын түзетуге, әдістер мен құралдарды таңдауға мүмкіндік береді.

Жеке өзін-өзі жетілдіру нәтижелері болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі тәрбиелеуіне түрткі болады.

Қазақстандық ғалымдар Ж.И. Намазбаева, Қ.Қ.Өмірбекова, Р.А. Сүлейменова, Қ.Ж. Бектаева, Н.М. Буфетов, Г.А. Абаева, А.Н. Аутаева, Г.С. Оразаева, Л.К. Макина, А.К. Ергарина, т.б. болашақ арнайы білім беру мамандарын дайындаудың әртүрлі аспектілерін еңбектерінде зерделеді.

Болашақ дефектолог – университет қабырғасында жан-жақты, билингвалды білім алу арқылы кәсіби шеберлік пен дағдыларын қалыптастырып, болашақ кәсіби қызметте қажетті қасиеттерді дамыту үстіндегі тұлға. Болашақ маман мәдени-құндылық, көпмәдени қасиеттерін тәрбиелей отырып қалыптасуда [10].

Қорытынды

Экономиканың дамуы өз талаптарын талап етеді, сондықтан жоғары оқу орны өзінің оқу бағдарламаларын еңбек нарығының талаптарына бейімдейді. Болашақ дефектолог кәсіби құралдарды меңгеріп қана қоймай, өз қызметінде оң нәтижеге қол жеткізу үшін бірнеше тілді жетік меңгеруі керек. Дұрыс емес немесе қате айтылған сөз маманға теріс көзқарас тудыруы мүмкін.

Көпұлтты Қазақстанда толыққанды білім алуға елдегі билингвизм ықпал етеді. Болашақ дефектологтар үшін ұлттық тіл мен орыс тілі қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар теориялық білім алу, практикалық дағдылар мен біліктерін бекіту көзі болып табылады, осылайша жеке өзін-өзі дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Корженевич Т.Л. Формирование у будущего педагога-дефектолога компетентности взаимодействия с ребенком с отклонениями в развитии: Дис. ... канд. пед. наук. Астрахань, 2010. - 190 с.
- 2 Леонова О.А. Компетентностный подход в системе высшего образования: проблемы внедрения / О. А. Леонова, И. Г. Ноговицына, О. С. Ефимчук, О. Н. Кудина, А. В. Михалева, Л. Т. Рудометова, С. А. Якимчук, А. В. Иванов, Э. А. Чурсина // Вестник Северо-Восточного государственного университета. - №13. - Магадан: Изд-во СВГУ, 2010. - С. 92.
- 3 Кудайбергенова К.С. Құзырлықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері: 13.00.01 пед.ғыл.канд.дисс.: Алматы.- 257 б.]
- 4 Гуськова Светлана Константиновна. Педагогическое управление процессом самопознания младших подростков в образовательном пространстве школы: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 Москва, 2006.- 242 с.
- 5 Маринченко Константин Анатольевич. Формирование компетентности профессионально-личностного самосовершенствования будущих преподавателей физической культуры в вузе: диссертация ...

кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Маринченко Константин Анатольевич; [Место защиты: Орлов. гос. ун-т].- Орел, 2012.- 165 с.

6 Лесина Татьяна Владимировна. Педагогическое обеспечение самосовершенствования личности будущего учителя в процессе внеучебной деятельности: диссертация... кандидата педагогических наук: 13.00.01.- Иркутск, 2007. - 200 с.

7 Рогожников Светлана Мугумаевна. Взаимодействие самопринятия и тенденции к самосовершенствованию как фактор развития коммуникативной компетентности педагога: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07: Курск, 2002.- 189 с.

8 Макина Л.К., Абдималик А.А. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған III-деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу тілінің грамматикалық құрылымын теориялық талдау. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «Хабаршы». «Арнайы педагогика» сериясы, №3 (62), 2020.

9 Абилкасимов Г., Нурбаева А.Д. Білім беру жүйесінде студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру. Қазақстанның ғылымы мен өмірі. №6/1 2020. 111-116 б.

10 Туребаева К., Туребаева Ш., Жусупова Ж., Танибергенова А., Куссаметова Г., Балтымова М., Султангадиева О. Шет тілін (ағылшын тілі) оқыту процесінде студенттердің көпмәдениеттілігін тәрбиелеу. Review of Higher Education (Scopus Q1, SJR=1.524/2018, Wos/SCIE).

КОМПОНЕНТ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ДЕФЕКТОЛОГОВ ПРИ БИЛИНГИЗМЕ: ИНДИВИДУАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ САМОРАЗВИТИЯ

В данной статье рассматриваются проблемы развития языковой компетентности будущих дефектологов в условиях билингвизма. Проведен аналитический обзор научной литературы по исследуемой теме. В статье рассматривается вопрос развития компетенции личностного самосовершенствования, направленная на освоение способов духовно-нравственного и интеллектуального саморазвития, профессионального и карьерного роста будущего специалиста. Выделяется объектом развития данной компетенции сам обучающийся. В процессе развития данной компетенции студент овладевает способами деятельности в собственных интересах, что выражается в развитии необходимых личностных качеств. Отмечается, что компетенция будущего выпускника специального образования включает в себя умение самостоятельно трудиться над своим развитием и в перспективе над профессиональным совершенствованием. Анализ научной литературе показывает, что критическое отношение студента к себе, к результатам своей деятельности стимулирует к постоянному личностному и профессиональному самосовершенствованию. Отмечается, что многие великие ученые специального образования не считали себя талантливыми, а свой успех приписывали трудолюбию и свои достижения в науке относили на огромную работоспособность. Деятельность личности по профессиональному самовоспитанию и личностному самосовершенствованию начинается с самоизлучения, осознания своих успехов и неудач, с недовольства собой, оценки своих поступков, анализа своих психических состояний.

Ключевые слова: компетенция, развитие, личностные качества, саморазвитие, самосовершенствование.

COMPONENT OF THE LANGUAGE COMPETENCE OF FUTURE DEFECTOLOGISTS IN BILINGUISM: INDIVIDUAL COMPETENCE OF SELF- DEVELOPMENT

This article deals with the problems of developing the language competence of future speech pathologists in the conditions of bilingualism. An analytical review of the scientific literature on the topic under study is carried out. The article deals with the development of the competence of personal self-improvement, aimed at mastering the methods of spiritual, moral and intellectual self-development, professional and career growth of the future specialist. The object of development of this competence is the student himself. In the process of developing this competence, the student masters the ways of working in their own interests, which is expressed in the development of the necessary personal qualities. It is noted that the competence of the future graduate of special education includes the ability to work independently on their own development and in the future on professional improvement. The analysis of the scientific literature shows that the critical attitude of the student to himself, to the results of his activities encourages constant personal and professional self-improvement. It is noted that many great scientists of special education did not consider themselves talented, and attributed their success to hard work and attributed their achievements in science to great efficiency. The activity of a person for professional self-education and personal self-improvement begins with self-exclusion, awareness of their successes and failures, with dissatisfaction with themselves, evaluation of their actions, analysis of their mental states.

Keywords: competence, development, personal qualities, self-development, self-improvement.

References

- 1 Korzhenevich T.L. Formirovanie u budushhego pedagoga-defektologa kompetentnosti vzaimodejstviya s rebenkom s otkloneniyami v razviti: Dis. ... kand. ped. nauk. Astrahan', 2010.- 190 c.
- 2 Leonova O.A. Kompetentnostnyj podhod v sisteme vysshego obrazovaniya: problemy vnedreniya / O. A. Leonova, I. G. Nogovicyna, O. S. Efimchuk, O. N. Kudina, A. V. Mihaleva, L. T. Rudometova, S. A. Jakimchuk, A. V. Ivanov, Je. A. Chursina//Vestnik Severo-Vostochnogo gosudarstvennogo universiteta. - №13.- Magadan: Izd-vo SVGU, 2010.- S. 92.
- 3 Kudajbergenova K.S. Қызырлықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері: 13.00.01 ped.ryl.kand.diss. : Almaty.- 257 b.]
- 4 Gus'kova Svetlana Konstantinovna. Pedagogicheskoe upravlenie processom samopoznaniya mladshih podrostkov v obrazovatel'nom prostranstve shkoly: Dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 Moskva, 2006.- 242 s.
- 5 Marinchenko Konstantin Anatol'evich. Formirovanie kompetentnosti professional'no-lichnostnogo samosovershenstvovaniya budushhih prepodavatelej fizicheskoy kul'tury v vuze: dissertaciya ... kandidata pedagogicheskikh nauk : 13.00.08 / Marinchenko Konstantin Anatol'evich; [Mesto zashhity: Orlov. gos. un-t].- Orel, 2012.- 165 s.
- 6 Lesina Tat'jana Vladimirovna. Pedagogicheskoe obespechenie samosovershenstvovaniya lichnosti budushhego uchitel'ya v processe vneuchebnoj dejatel'nosti: dissertaciya... kandidata pedagogicheskikh nauk: 13.00.01.- Irkutsk, 2007. - 200 s.
- 7 Rogozhnikova Svetlana Mugumaevna. Vzaimodejstvie samoprinyatiya i tendencii k samosovershenstvovaniyu kak faktor razvitiya kommunikativnoj kompetentnosti pedagoga: Dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.07: Kursk, 2002.- 189 c.
- 8 Makina L.K., Abdimalik A.A. Zhalpy sөjleu tili damymaǵan III-deńgejdegi bastaush synyp oқushylarynyń sөjleu tiliniń grammatikalық qyrylymyn teoriyalық taldau. Abaj atyndary Qazaq җlttyқ pedagogikalық universiteti, «Habarshy». «Arnajy pedagogika» serijasy, №3 (62), 2020.
- 9 Abilkasimova G., Nurbaeva A.D. Bilim beru zhyjesinde studentterdiń zertteushilik qyzyrettiligin kalyptastyru. Qazakstannыń ғыlymy men өmiri. №6/1 2020. 111-116 b.
- 10 Turebaeva K., Turebaeva Sh., Zhusupova Zh., Tanibergenova A., Kussametova G., Baltymova M., Sultangalieva O. Shet tilin (arylshyn tili) okytu procesinde studentterdiń kөpmädeniettiligin tərbielēu. Review of Higher Education (Scopus Q1, SJR=1.524/2018, Wos/SCIE).

Information about author:

Botagoz Zhubatyrova, doctoral student of the Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: botagoz.alga@mail.ru. 87053826076, ORCID: 0000-0001-9173-6467